

HEZAM LEILA

Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék
Témavezető: Koószné dr. Mohácsi Barbara PhD, egyetemi adjunktus

DOI: <https://doi.org/10.56966/2024.13.Hezam>

A VALLÁSI ALAPÚ REINTEGRÁCIÓ SZEREPE A HARMADLAGOS BŰNMEGELŐZÉSBEN

Bevezetés

Az emberi magatartás és a vallásosság között számos, ma már ismert kapcsolat létezik. Befolyásolhatja az egyén viselkedési mintázatát, hatással lehet a céljaira, irányíthatja a választásait. A magatartás szempontjából a vallásos hit fejlődési folyamata legfőbb eredményének pedig az tekinthető, ha az érintett személy elér a vallási érettségnek arra a fokára, amikor a döntési mechanizmusait már nem a külső elvárások, hanem saját meggyőződése vezeti¹.

A honi büntetés-végrehajtási politika, ideértve a javítóintézeteket is – különösen a 60-as évektől bevont társdiszciplínák megjelenését követően – nagyívű utat tett meg a harmadlagos bűnmegelőzés territóriumán, az átneveléstől a nevelési optimizmust elengedő eszméken át, az elítélt szabadulás utáni létfenntartását is támogató funkcióig. A harmadlagos bűnmegelőzésre vonatkozó jogi elgondolások, annak ellenére, hogy a tudományos eszmék egész sora áll rendelkezésre, mára letettek illuzórikus elképzeléseikről, és leginkább az ideálisan kialakított börtönkörülményekre és az alternatív büntetésekre vonatkozó állásfoglalásaikkal igyekeznek hozzátenni a prevenció elképzelések tudományos téziseihez. Amíg tehát a modern büntetőpolitikával szemben támasztott tudományos elvárások jórészt az alternatív büntetések irányába mutatnak az igazságszolgáltatás tehermentesítése, a büntetés-végrehajtási intézetek (a továbbiakban: bv. intézet) túlsúlyosságának és a bv. intézetek és javítóintézetek negatív hatásainak elkerülése, valamint az emberi szabadságjogok előtérbe állítása okán, addig a végrehajtás reintegrációs célrendszerétől és annak gyakorlati megvalósításától mind a joggyakorlói, mind a tudományos körök a fogvatartási körülmények szabad társadalmi léthez közelítését célozzák, miközben a társadalmi elvárások a represszív jellegű végrehajtás mellett teszik le a voksot².

Ezek az egymásnak feszülő elvárások elterelik a figyelmet azokról a lehetséges reintegrációs eszközökről is, amelyek működtetése nem a végrehajtási környezettől, a költségvetési forrásoktól vagy a korrekciós beavatkozás megvalósításának lehetőségeitől függenek. Ilyen reintegrációs eszköz a vallásgyakorlás, amelynek (re)integrációs potenciálját szabad társadalmi kutatások egész sora igazolja. A vallás és a bűnelkövetés fogalmilag egymástól független kutatási témák, ez a fogalmi távolságtartás azonban csak látszólagos, és ennek legfőbb

¹ Martos & Kézdy, 2007.

² Lőrincz, 2009.

bizonyítéka a vallásgyakorlás jogának biztosítása a végrehajtási környezetben, jóllehet, a vallásgyakorlás a bv. intézet falai között mára inkább alapjogként funkcionál, amit a bv. intézetek kötelesek biztosítani. A vallásgyakorlás és a bűnelkövetés közötti kapcsolat természetét illetően a szakmai diskurzus meglehetősen szegényes, másképpen fogalmazva, korunk reintegrációs szakmai párbeszédén kívül esik a vallásgyakorlás, legalábbis ami az általános európai gyakorlatot illeti. Ez nem a vallásgyakorlás jogának megvonásában vagy erős korlátozásában merül ki, sokkal inkább az erről folyó szakmai elmélkedés hiányában figyelhetjük meg³.

A vallásgyakorlásban rejlő erőforrást – legyen szó a bv. intézetek fogvatartottjairól, javítóintézeti neveltekről vagy a szabad társadalom tagjairól – Pascal gondolata jól szemlélteti: *„Isten ismerete a magunk nyomorúságának ismerete nélkül kevelységet szül, nyomorúságunk ismerete Isten ismerete nélkül viszont kétségbeesést eredményez. Krisztus ismerete e kettő között helyezkedik el, mert egyaránt megtaláljuk benne Istent és a mi nyomorúságunkat”*⁴.

A vallásgyakorlás tudományosan igazolt hatásai

A vallásgyakorlás harmadlagos bűnmegelőzés területén való létjogosultságát alapvetően kettő tényező indokolhatja: a lelkészi hivatás összetett jellege, valamint a vallásgyakorlás tudományos kutatásokkal igazolt pozitív hatásai az életvezetésre, azaz a vallásgyakorlás protektív hatásai.

A dinamikusan változó kor számtalan elvárást állít a lelkészi hivatás elé. A hívek számára fontos, hogy a lelkész kiváló szónok, jó tanító, bármikor elérhető lelki tanácsadó, vélemény- és közösségformáló és jó pszichológus vagy pszichoterapeuta legyen, mindezt természetesen a hit sarokkövére helyezve, és sem az egyház, sem a büntetés-végrehajtás, sem a javítóintézetek nem várnak el kevesebbet. A keresztény szemléletű pszichológia elméleti háttérét a pasztorálpszichológia tudománya adja, amely a pszichológia és a teológia határmezsgyéjén helyezkedik el⁵.

A pszichoterápia olyan segítő eljárás, amely emberi kölcsönhatás (így kommunikáció és kapcsolat) útján kíván változást elérni a magatartásban⁶

E feladatok nem kevés kihívást jelentenek, kiváltképp, ha a lelkész e tevékenységét a büntetés-végrehajtás vagy a javítóintézetek falai között végzi. Feladatai kiegészülnek ebben a sajátos környezetben a fogvatartottak kérelmeinek bírálatával, az egyházi szolgálat szervezésével, és tevékenységét nem ritkán a személyzetre irányuló szolgálat is gazdagítja. A lelkész tehát a tanító szerepkörén kívül mentálhigiénés, lelkigondozói és pszichoterápiás jellegű feladatokat is ellát. Ezek a feladatok persze nem különülnek el élesen egymástól, azok számos ponton érintkezhetnek, így valójában egymásnak kiegészítői. Mindhárom terület sajátossága a korrigálható magatartásba vetett hit, a segítségre szorulóval kialakult kapcsolat, a segítségnyújtáshoz szükséges szakmai keretek megtartása, és a segítségre szoruló igényeiből

³ Johnson & Schroeder, 2014.

⁴ Pascal, 1978

⁵ Tiringier, 2013

⁶ Uo.

kiinduló, egyéniesített cél megfogalmazása⁷. A lelkész munkája tehát túlmutat a formális vallásgyakorlási jog biztosításán.

Az egyénben lezajló „belső átrendeződés” és új típusú életvezetés értelemszerűen létrejöhet pszichológus, mentálhigiénés szakember, lelkigondozó segítségével, vallási tartalom nélkül is, ám a lelkész által közvetített értéktartalom éppúgy alkalmas eszköze lehet a belső rend átalakulásának, amint arra a jelen tanulmányban vázolt kutatások ismertetése is igyekszik rámutatni. Mi több, „*evidensnek kell tekintenünk azt a tényt, miszerint a vallásos hit, a vallásgyakorlás és az Istennel való kapcsolat összefüggésben van a pozitív egészségmagatartással, a jóléttel és a gyógyulással, hat a személyiség működésére és az emberi kapcsolatok minőségére, valamint a morális magatartásra. [...], a vallásosságot erőforrásnak kell tekintenünk a nehézségekkel való megküzdésben*”⁸.

A lelkész mellett a vallási közösségnek is szerepe lehet az attitűd formálásában, segítheti ugyanis a hit fejlődését és az úgynevezett „érett vallásosság” kialakulását. Ennek ismertetőjegyeit Szentmártoni foglalja össze. Meglátása szerint az „érett vallásossággal” rendelkező személy:

- lelki élete gazdag és differenciált, képes megkülönböztetni a lényegest a lényegtelenről;
- autonóm, mintegy önmagában hordozza sajátos dinamikáját, azaz a hit az egyén életstílusává válik;
- koherens egységet alkot a személyiségen belül, azaz kihat a morális meggyőződésre;
- átfogó, az érett vallásosság világnézeté alakul és átkeretezi az egyén értelmezési rendszerét.⁹

A vallásgyakorlás protektív faktorai illetően fontos hangsúlyozni, hogy a bűnelkövetés nem feltétlenül jelenti a kriminális attitűd túlbujánzását, az gyakran a kedvezőtlen körülmények konstellációjával magyarázható jelenség¹⁰. Ezért a vallás protektív hatása elsősorban azon bűnismétlők esetében releváns reintegrációs eszköz, akinél a kriminális attitűd személyiségjegyei tetten érhetőek.

Nem újkeletű a vallásgyakorlás és a bűnelkövetés közötti kapcsolat megfigyelése, ám büntetés-végrehajtási vagy javítóintézeti környezetben reintegrációs eszközként való vizsgálata ez idáig nem jellemezte a hazai kutatásokat és szakirodalmat. A vallási alapú reintegrációs programok célja kettős: teológiai értelemben az ember – legyen szabad vagy elítelt – szívének megnyerése és hitre jutásának (megtérésének) segítése, végrehajtási értelemben pedig a visszaesés csökkentése és az elítéltek kezelhetőségének megkönnyítése. A büntetés-végrehajtásnak és a javítóintézeteknek tehát nem célja a megtérés elősegítése, ugyanakkor e két aspektus közötti kapcsolat tagadása a vallási alapú reintegráció teljes félreértése¹¹. A vallásgyakorlásban rejlő reintegrációs potenciál és a büntetés-végrehajtás számára hasznosítható erőforrásként való bemutatás érdekében elengedhetetlen a vallásgyakorlás hatásaira rávilágító kutatások szisztematikus áttekintése.

A vallásgyakorlás és a bűnelkövetés közötti kortárs kutatások Hirschi és Stark 1969-ben megjelent *A pokol tüze és bűnözés* című, nagy port kavart publikációjáig vezethető vissza.

⁷ Uo.

⁸ Tiringier, 2013; Horváth-Szabó, 2007.

⁹ Szentmártoni, 2003; Tiringier, 2013.

¹⁰ Szabó, 2015.

¹¹ Hallett et al., 2019.

Munkájuk valóságos katalizátora lett a vallás és a bűnelkövetés közötti kapcsolatot vizsgáló kutatásoknak. A munka jelentősen meghatározta a bűnelkövetéssel kapcsolatos „intellektuális klímát”, nem véletlen, hogy a vallás és a bűnelkövetéssel kapcsolatos szakirodalmak „Hirschi-hatásként” hivatkoznak a tanulmányra¹². A katalizátorhatást az eredményezte, hogy Hirschi és Stark nem talált szignifikáns fordított kapcsolatot a bűnelkövetés mérőszámai és a vallásos elköteleződés között a vizsgálatba bevont fiatalok körében. Ez azt jelenti, hogy kutatási eredményeik alapján a fiatalok növekvő vallásossága nem jár együtt a bűnelkövetés valószínűségének csökkenésével. Hirschi és Stark eredeti megállapításait a későbbi kutatások megerősítették, megint mások cáfolták, vitathatatlan azonban, hogy munkájuk ösztönözte a vallásgyakorlással kapcsolatos kutatások elvégzését¹³. A kutatási eredmények tehát meglehetősen ellentmondásosnak bizonyultak, amit Stark később azzal magyarázott, hogy a vizsgálat alá vont fiatalok közösségei eltérő morális összetétellel rendelkeztek. Megállapította, hogy a magas egyházi tagsággal és látogatottsággal rendelkező területeken úgynevezett „erkölcsi közösség” is létrejön, szemben az alacsonyabb egyháztagságú területekkel, ahol a közösségre inkább a formális működés jellemző. Stark megállapítása tehát a vallásosság és a bűnelkövetés közötti, statisztikailag is kimutatható kapcsolatot az erkölcsi közösségekben azonosította¹⁴. Ez a fontos elméleti perspektíva megadta a kereteit a vallás és a bűnelkövetés közötti kapcsolat további vizsgálatának.

Empirikus kutatások sora utal arra, hogy a vallásgyakorlás a szegénységgel jellemezhető közösségekben is protektív hatással bír a kriminális cselekményekkel szemben. Johnson és munkatársai 2000-ben megjelent munkájukban¹⁵ azt találták, hogy a szegénység szempontjából veszélyeztetett amerikai fiatalok számára (Boston, Chicago és Philadelphia területein) a vallásosság valós visszatartó erővel rendelkezik a droghasználattal szemben. Ráműtött arra is, hogy a hátrányos helyzetű fiatalok körében a templomba járás gyakorisága fordított arányú hatást gyakorol a bűnelkövetésre, különösen a kábítószerhasználatra és a kábítószer értékesítésére¹⁶. Sőt, empirikus bizonyítékok arra is utalnak, hogy a vallásgyakorlás kedvező hatásai a fiataloknál akkor is érvényesülnek, ha a közvetlen környezet kedvezőtlen, tehát a „rossz helyekről” származó fiatalok még mindig „jó gyermekekké” válhatnak, ha hitük fontos számukra¹⁷. De egyre több empirikus bizonyíték van arra is, hogy a vallási elköteleződés csökkentheti a bűnelkövetési magatartás kockázatát, ideértve a bűnözés kisebb és súlyosabb formáit is.¹⁸

Megvizsgálva a vallásgyakorlással kapcsolatos kutatások téziseit, arra a megállapításra juthatunk, hogy a vallás csökkenti a stresszkeltő életesemények keletkezését, szintén csökkenti az egyén élete felett a kontrollálási nyomást, kognitív értelemezési keretet ad, ahhoz kapcsolódó világképpel, alkalmas eszköze lehet a szocio-ökonómiai státusz javításának, növeli az adaptációs képességet, az önértékeléstől független. A vallás tehát lényegében olyan rendszer, amely morális rendet és jogkövető életmódot is kínál követőinek. A vallásgyakorlás – a fentiekben ismertetett protektív hatásai okán – a büntetés-végrehajtás és javítóintézetek

¹² Jang & Johnson, 2020

¹³ Burkett & White, 1974; Albrecht et al., 1977; Higgins & Albrecht, 1977

¹⁴ Johnson & Schroeder, 2014; Stark et al., 1982; Hirschi & Stark, 1969

¹⁵ Johnson et al., 2000.

¹⁶ Johnson & Schroeder, 2014.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Evans et al., 1996.

reintegrációs politikájában kiemelt figyelmet érdemel. Ezt alátámasztja az a 2012-ben készült tanulmány, amely kimutatta, hogy a vallásgyakorlással foglalkozó tanulmányok közel 80%-a pozitív kapcsolatot talált a pszichológiai jólléttel.¹⁹

A keresztény reintegráció általában

A fenti kutatások alapján jól kirajzolódik a téma interdiszciplinaritása. Pulszky és Tauffer a következőképp fogalmazott erről még a 20. század fordulója előtt: *„A tudomány, mint az élet, mint a természet, s az összes világrénd, lényegében egységes. De az emberi elme ezen legfelsőbb egység felfogását csak az elemzés által érheti el; az első hiányos, zavart benyomás után a részletek taglalatába kell bocsátkoznia, összefüggésüket, viszonyukat átértenie, mielőtt ama második áttekintésre fölemelkedhetnék, melyben az egyetemes, magában összhangzó, s befejezett egésznek hü, s világos képét nyeri. Az egyes részek vizsgálásánál azonban soha nem szabad elfelednünk, hogy nem önálló, nem függetlenek, hogy a tudomány élő fájáról letörve csak száraz, elkorhadó gallyak.”*²⁰

A szabadságvesztés-büntetés ténye és a végrehajtási környezettel járó tényezők (úgy mint kényszerközösség, meghatározott napirend, házirend) kemény próba elé állítják a reintegráció szakembereit és a fogvatartottakat egyaránt. A vallási alapú reintegráció azonban képes lehet e tényezők ellenében hatni, segítheti a morális ítéletalkotást, a morális viselkedés helyreállítását, képes a kapcsolatok rehabilitációjára, mind horizontális, azaz ember–ember viszonylatában, mind vertikális, tehát ember–Isten viszonylatában. Ez utóbbi tudományos értelemben vett hasznosíthatóságát igyekszik jelen tanulmány igazolni.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása elsősorban állami feladat, ami egyszerre szolgálja a közbiztonság megteremtését, a társadalom védelmét, valamint az állam büntetőhatalmának érvényesítését, a társadalmi visszaülleszkedés céljának folyamatos szem előtt tartásával. E célok érvényesülésében az egyház döntő szerepet vállal. Az egyházak szerepe pedig éppúgy túlmutat a vallásgyakorlási jog biztosításán a büntetés-végrehajtási és javítóintézeti környezetben, mint ahogy az a szabad társadalmi környezetben a társadalmi élet számos területére átnyúlik. Egyfelől biztosítja a közösségi vallási alkalmat (istentisztelet), másfelől a fogvatartottakkal is igyekszik személyes kapcsolatot fenntartani, ami az egyéni vallásgyakorlás bevett módja. A lelkésszel való kapcsolattartásnak (lelkigondozás) számtalan pozitív előnye lehet a fogvatartottak számára, így:

- a lelkész segítheti a fogvatartottakat abban, hogy nézzenek szembe saját múltjukkal, és segíthet elfogadni és feldolgozni a bűncselekménnyel járó traumát;
- támogathatja a szabadságvesztés ártalmas következményeinek lelki kivédését;
- segítheti a felkészülést a szabadulás utáni életre;
- segítséget nyújthat a szociális visszaülleszkedéshez a morális értékek közvetítésével; valamint
- segítheti a pozitív jövőkép kialakítását²¹.

¹⁹ Makridis et al., 2020.

²⁰ Pulszky & Tauffer, 1867.

²¹ Tihanyi, 2019.

A bv. intézetek és a javítóintézetek falai között működő teológia alapvetése és viszonyulása az emberhez és a bűnhöz ugyanaz, mint a szabad társadalmi keresztény egyházaké. Alapvetése, hogy minden ember egyenlő, nincs különbség „kicsit bűnös” és „nagyon bűnös” ember között, hiába juttatják utóbbit a rácsok mögé. Ennek gyakorlati hasznosíthatósága az elítéltek számára az önértékeléshez kapcsolódik, mivel, ha az elítélt hiszi, hogy nincs különbség közte és a „kinti” emberek között, akkor lát kiutat a kriminális életpályából, akkor képes elhinni, hogy van más út is, mint amelyik visszavezet e falak közé.²² Fontos megemlíteni azt a nyilvánvaló két kihívást is, amellyel a „börtönfalak” között működő lelkészeknek elkerülhetetlenül szembesülniük kell:

1) Egyfelől a végrehajtás falai között megjelenő speciális élethelyzetek (a bűnözői életút) arra ösztönzik az egyházak képviselőit, hogy merjenek szakítani az európaiságot egyébként jellemző komfort-kereszténységgel, és merjenek a teológiai üzenet megváltoztatása nélkül új megszólítási formációkat, csoportfoglalkozásokat kipróbálni, akár a szabad társadalmi foglalkozások megváltoztatásával, akár kifejezetten a börtön falai közé tervezett vallási foglalkozások segítségével.

2) A lelkész és a vallási tevékenységet végző személy bv. intézeti kultúrához való viszonya kulcsfontosságú. Amennyiben ugyanis a vallást közvetítő személynek a helyi bv. szubkultúrához való kapcsolódása elégtelen, az egyház szubkulturális gettóvá válik, ha azonban túlságosan alkalmazkodik ahhoz, éppen az általa közvetített értékrend válik súlytalanná²³.

E helyütt fontos a reintegrációs munkát potenciálisan segítő szekuláris és szakrális hatalom partneri együttműködési rendszerének szerepére is utalni, mivel a fogvatartottak számára a reményt közvetíthetik²⁴. Ez az együttműködés komplex intézményi együttműködést feltételez, ami számos további szervezeti kérdést vet fel. A vallás empirikus hatásait szemlélve annyi azonban bizonyos, hogy a végrehajtási intézeteknek, továbbá a tudomány és a társadalom szekuláris részeinek fel kell ismernie: a vallásalapú reintegrációs programok biztosítása és ezen programok megvalósítása során a folyamatos programújítás lehetőségének megteremtése nem egyszerűen megtúrt reintegrációs módszer a vallásgyakorlás joga alapján, hanem kívánatos is. Az állami és az egyházi kapacitások korlátozottsága miatt pedig ehhez célszerű megteremtteni a civil egyházak és az önkéntesek bekapcsolódásának lehetőségét. Az önkéntesekről fontos kiemelni, hogy reintegrációba való bekapcsolódásuk hatékonysága empirikusan igazolt.²⁵ Emellett a vallási alapú programokat nyújtó önkéntesek bv. intézeti munkájukkal kímélik a büntetés-végrehajtás költségvetését is²⁶.

Minthogy azonban a biztonsági szempontok semmilyen reintegrációs program esetében sem hanyagolhatók el, a civil egyházi közösség bekapcsolódni vágyó tagjainak rendészeti szabályokkal való megismertetése szükséges előzetes követelménye lehet az együttműködés engedélyezésének. Az egyházak megújulni képes bekapcsolódása a reintegrációba azonban nem érhet véget a szabadulás pillanatában. A civil egyházaknak ezen a ponton lehet igazán döntő szerepük, késznek kell ugyanis lenniük arra, hogy a fogvatartott lakóhelye vagy az általa választott település helye szerinti vallási közösség befogadja és támogassa a

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ Jang & Johnson, 2020.

²⁵ Duwe & Johnson, 2016.

²⁶ Hallett et al., 2019.

visszailleszkedésben a volt elítéltet. Ugyanis a gyülekezeti közösségben történő utógondozás olyan erős szociális hálót jelenthet, amely képes lehet helyettesíteni az egyébként kedvezőtlen családi vagy más szociális kapcsolatokat, a civil egyházi közösségekből érkező önkéntesek bekapcsolódása pedig a fogvatartotti reintegrációba csaknem kimeríthetetlen emberi erőforrás lehet. Amennyiben az egyházi erőfeszítéseket a hazai tudományos közeg komolyan veszi, a vallási programok objektív szemléletű hatékonyságvizsgálata sem maradhat el. Olyan tudományos út nyílik meg ezzel a hazai kutatók előtt, amely mind ez idáig nagyrészt feltáratlan maradt. Ez az empirikus elszámoltathatóság végső soron javíthatja a büntetés-végrehajtás, valamint a javítóintézetek és a vallási intézmények közötti kapcsolatokat is.

A vallásgyakorlás protektív hatásai: a konfliktuskezelés egyéni megélésének módja fiataloknál

A keresztény vallás pozitív hangsúlyt helyezhet a megküzdést segítő erőforrásokra, így az egészségre, az iskolázottságra, a szociális kapcsolatokra. Ezt igazolja Park egyetemista fiatalok körében végzett kutatása is, amely rávilágított arra, hogy a vallásos személyek megküzdésében nemcsak központi helyet foglal el a szakrális megküzdés, hanem segíti is a nehézségek kezelését.²⁷ Tézise szerint a vallásosság új színezetet ad az egyénnek, egyfajta kognitív átkeretezést adja a megküzdésnek. A megküzdési stratégia kiváló mutatója lehet a konfliktus egyéni megélésére irányuló vizsgálat, amelyben a 16 tételes *Konfliktusmegoldó kérdőív* nyújt módszertani segítséget.²⁸

A *Konfliktusmegoldó kérdőív* az emberi megküzdési stratégiának az elemzését veszi górcső alá. A megküzdés alapvetően olyan folyamatnak tekinthető, amely leírja és összefoglalja a személy gondolati és viselkedéses erőfeszítéseit azzal kapcsolatban, hogy valamilyen módon reagáljon és kezelje az őt ért eseményt. A szakirodalom elméleti szinten a megküzdési stratégiák két nagy csoportját artikulálja: a problémafókuszú és az érzelemközpontú megküzdést. A problémafókuszú stratégia jellemzője, hogy egy helyzet befolyásolására, megváltoztatására tesz kísérletet. Az egyén tehát problémamegoldó konfliktuskezelés esetén aktív erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a közvetlenül stresszt kiváltó eseményt megváltoztassa vagy megszüntesse. Az érzelemközpontú stratégiák ezzel szemben nem a helyzet megváltoztatására tesznek kísérletet, hanem az ezzel kapcsolatos érzelmi folyamatok megváltoztatására irányulnak. A valóságban értelemszerűen ezek egyvelegét használja az ember, és önmagában egyik sem helyes vagy helytelen, minthogy alkalmazásuk eredményessége gyakran helyzetfüggő. A vallásgyakorlás, az imádkozás és a spirituális hatalomba vetett bizalom alapvetően az érzelemfókuszú megküzdés kategóriájába sorolható, mivel a vallásgyakorlás inkább tekinthető támaszkérésnek, mint aktív problémamegoldó stratégiának.²⁹

A Konfliktusmegoldó kérdőívet (*Ways of Coping Questionnaire*) eredetileg Lazarus és Folkman alkotta meg a 80-as években. A kezdetben 66 tételből álló kérdőív rövidítésére (16

²⁷ Park, 2005.

²⁸ Rózsa et al., 2008.

²⁹ N. Kollár & Szabó 2004.; Park, 2005.

tétel) és hazai validálására Rózsa és szerzőtársai tettek kísérletet és tették elérhetővé a hazai kutatók számára.³⁰ Rózsa és szerzőtársai munkáját több hazai validálás (Kopp Mária, Skrabski Árpád munkája nyomán) előzte meg, ám ezek több kérdésből (22 tétel) és így több faktorból (7-8 elemzési dimenzió) álló adaptálások voltak. Ezen hosszabb adaptálásokból készült el a 16 tételű verzió, amelynek elkészítését a gyorsabb és egyszerűbb lekérdezhetőség tette szükségessé.³¹

A kérdőív a négyfokú Likert-skála (1 = nem jellemző; 2 = alig jellemző; 3 = jellemző; 4 = nagyon jellemző) módszerét alkalmazza. A konfliktusmegoldás méréséről azonban meg kell jegyeznünk, hogy a stratégia típusainak faktorcsoportokra bontása és az egyén e mentén történő jellemzése rendkívül nehéz feladat, mivel a megküzdés komplex, multidimenziós folyamat. A folyamatjellegből adódóan pedig más és más stratégia jellemezhet egy-egy konfliktuskezelési szakaszt.³²

A minta

Vallásos fiatalok körében a konfliktuskezelés egyéni megélésének módját az ország négy hazai javítóintézetében mérték fel. A vizsgálatba bevont javítóintézetek helyszínei: Budapest, Aszód, Nagykanizsa és Debrecen voltak.

A kutatás elvégzésére 2023. június-augusztus között került sor. A kérdőívet összesen 138 fiatalok töltötte ki, intézetenként átlagosan 32 fő, ebből mintegy 16 fő vallásos, 16 fő pedig a nem vallásos csoportba (kontrollcsoport) került. Utóbbi létrehozására azért került sor, hogy a vallásgyakorló neveltek esetében kontrollcsoportként funkcionálva összehasonlíthatóvá váljanak a kérdőív adatai. A kontrollcsoport alanyai tehát az alminták alanyainak olyan csoportja, akik a kísérleti ingerben – jelen esetben a vallásgyakorlásban – nem részesülnek.

A vallásgyakorlás konfliktuskezelésben tetten érhető, társadalmi visszailleszkedés szempontjából kedvező hatásainak igazolásához a kvantitatív kutatás módszerére esett a választás, amelyet egyfelől az indokol, hogy a kérdőívben vizsgált ismervek egymáshoz való viszonyának elemzésével ez ad átfogó képet a javítóintézetben neveltek vallásgyakorláshoz való viszonyulásáról, másfelől statisztikai módszerekkel így válnak objektív módon összehasonlíthatóvá az alminták.

Az alminták az alábbiak:

- önmagukat vallásosnak nevező nevelt csoport,
- önmagukat vallásosnak nem nevező nevelt csoport.

A vallásgyakorlással kapcsolatos kutatásokban a differenciálás alapja jellemzően az istentiszteleti alkalmon való részvétel, az empirikus eredmények pedig rendre alá is támasztották az istentiszteletre járás és a devianciával való fordítottan arányos kapcsolatot. Tekintettel azonban arra, hogy az istentiszteleti alkalmak a felnőttektől eltérő rendszerességgel jelennek meg, helyette eltérő gyakorisággal vallási csoportos foglalkozások jellemzőek, a javítóintézetek közötti összehasonlíthatóság érdekében a vallásosságot önbevallásra alapozták. A vallásos mintába tehát azok a fiatalok kerültek bele, akik saját bevallásuk szerint vallásosak, a kontrollcsoportba szintén önbevallás alapján kerültek bele a minta alanyai.

³⁰ Rózsa et al., 2008.

³¹ Uo.

³² Uo.

Mindkét esetben kizárólag fiú neveltek kerültek be a vizsgálatba, amit a nemek közötti – a férfi nem javára való – arányeltolódás indokol. A mintában az átlagéletkor az adatfelvétel időpontjában 17 év volt. Azok a fiatalok, akik beleegyeztek az önkéntes kérdőív kitöltésébe, kis csoportokban (10–15 fő) töltötték ki a kérdőívet. A kérdőív kitöltése átlagosan 30–35 percet vett igénybe.

A kérdőív adatainak értékelése érdekében saját adatbázist hoztak létre, amelynek adatait SPSS programcsomag felhasználásával elemezték részletesen.

A kérdőív instrukciója egy közelmúltbeli nehéz helyzet felidézésére és újbóli átélésére kérte a kitöltőket, majd az ismételten átélt lelkiállapot alapján kellett a kérdőívben felsorolt reakciók mellett letenni a voksot, attól függően, hogy azok közül melyek és milyen mértékben fordultak elő a felidézett eseményt követő hetekben.

A kérdőív olyan elemei (úgynevezett *itemek*) kerültek kiválasztásra, amelyek területén a magukat vallásosnak nevező neveltek kiemelkednek, és amelyek egyúttal ellensúlyozzák a szabadságvesztés-büntetés negatív hatásait, segítve ezzel a reintegrációt.

1. számú táblázat: Vizsgált területek

Vizsgált területek	Kérdőív tételmondata
1. Optimizmus	„Gondoltam, minden rosszban van valami jó is, próbáltam derűsen felfogni a dolgokat.”
2. Humor	„Próbáltam humorosan felfogni a helyzetet.”
3. Jellemfejlődés	„Más emberként kerültem ki a helyzetből, jó értelemben véve.”
4. Megoldásfókusz	„Több különböző megoldást találtam a problémára.”
5. Problémaelemzés	„Próbáltam elemezni a problémát, hogy jobban megértsem.”

Saját készítés

A tanulmány az ökumené szellemében készült, ezért a faktorelemzés során nem tesz különbséget az egyes keresztény felekezetek között, tehát nem differenciálja az egyes keresztény felekezeteket.

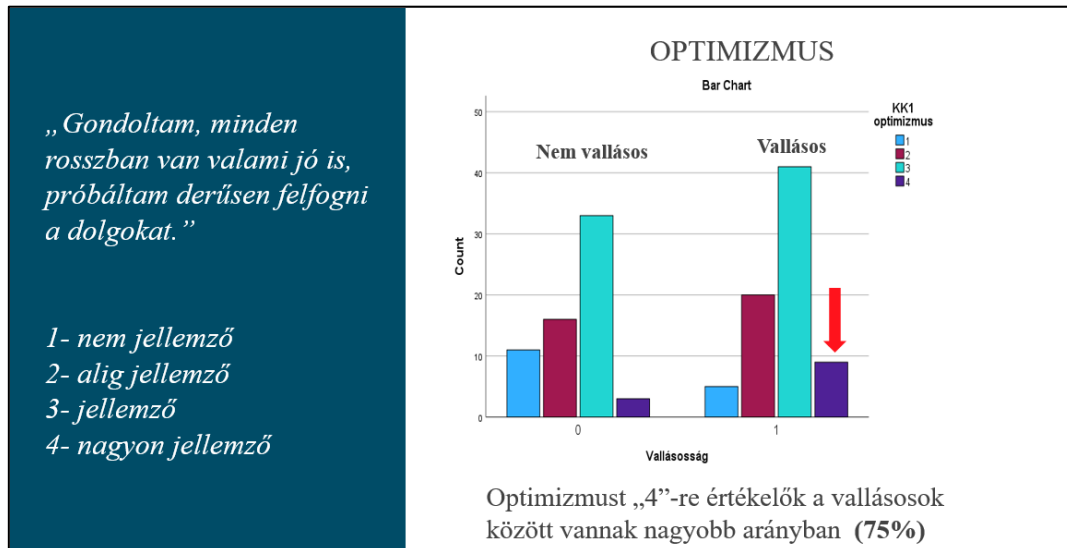
Empirikus adatok

Az adatok részben szignifikáns, részben tendenciaszerű összefüggést mutattak a vallásosság és a konfliktuskezelés adaptív formái között.

Az első terület, amelyben a vallásos fiatalok figyelemreméltó eredményt produkáltak, az optimizmus. Az optimizmus tekintetében az átkeretezésnek olyan formája jelenik meg, amely helyt ad a pozitív életszemléletnek a vallásos csoportban, ezt a megküzdési módot tehát szignifikánsan többet használja a vallásos csoport. Az optimizmust 4-re értékelők – azaz azok a fiatalok, akik akként nyilatkoztak, hogy a felidézett konfliktus során nagyon jellemző volt rájuk az optimizmus – jellemzően a vallásos csoportban fordultak elő. Ennek arányát tekintve megfigyelhető, hogy a vallásos csoport 75%-a számára az optimizmus nagyon jellemző vonás volt a felidézett konfliktus során. Ezzel szemben az optimizmust 1-re értékelők a nem vallásos csoportban fordultak elő nagyobb arányban (68%). Az optimista szemlélet a

konfliktushelyzetben a megküzdés fontos segítő eszköze lehet, mivel magában rejtheti a változtatás lehetőségének ismeretét, a kilátástalannak tűnő helyzet pozitív irányba való befolyásolásának képességét, ami a kriminalitás küszöbén álló fiatalok számára a visszaeséstől való megmenekülést jelentheti.

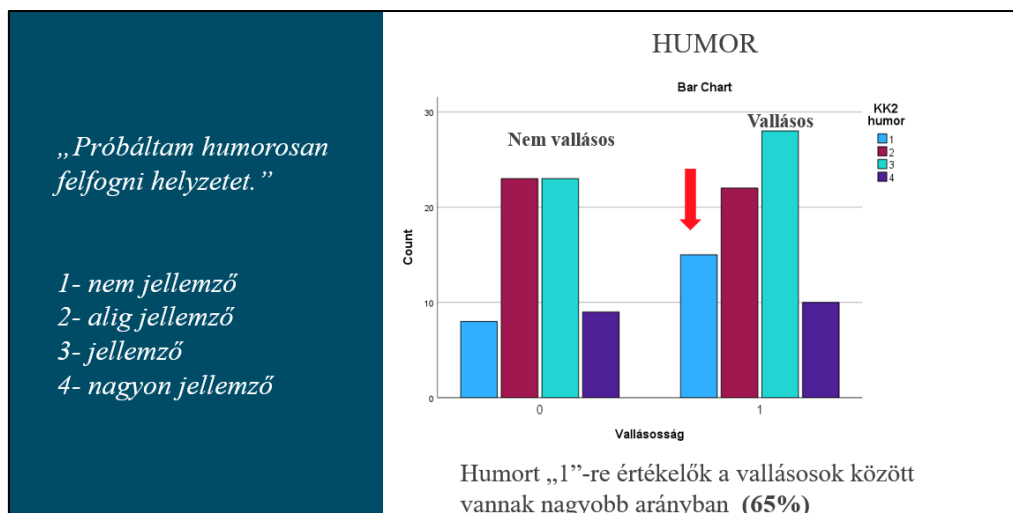
1. számú ábra: Optimizmus a javítóintézetben nevelt fiataloknál

Saját szerkesztés

A humort láthatóan a nem vallásos csoport szignifikánsan többet használja, a humort 1-re (azaz nem jellemzőként) a kitöltők 65%-a jelölte meg, amelyek bázisa a vallásos csoport, és mintegy 35%-a a kitöltőknek jelölte nem jellemzőnek a humort. Utóbbiak jelentik a kontrollcsoportot. Mindez a vallásos csoport gyengébb megküzdésére utalhat. Az elméletileg pozitív átkeretezési módnak számító humor a vizsgált csoportban azonban akár bagatellizációként is hathat, az felelősségvárításként is megjelenhet, ezért a humor háttérbe kerülése nem feltétlenül értékelhető a konfliktuskezelési módszer gyengeségeként.

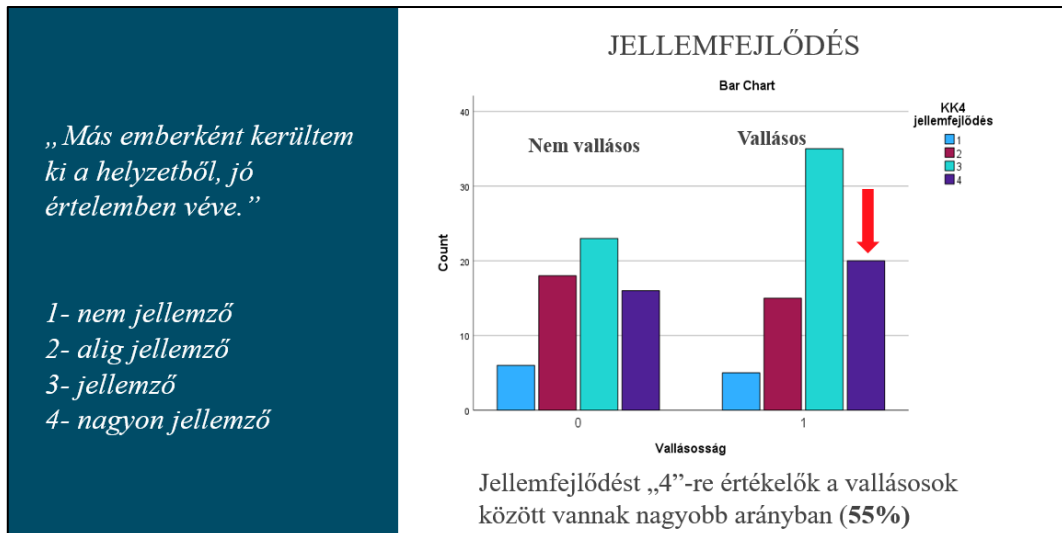
2. számú ábra: Humor a javítóintézetben nevelt fiataloknál

Saját szerkesztés

Tendenciaszerű összefüggés van a személyes fejlődés, azaz a jellemfejlődés és a vallásosság között. A jellemfejlődést 4-re (nagyon jellemző) értékelő alanyok jellemzően a vallásos csoportból kerültek ki, a kitöltők 55%-a jelölte meg releváns tényezőként személyes, pozitív irányú változását.

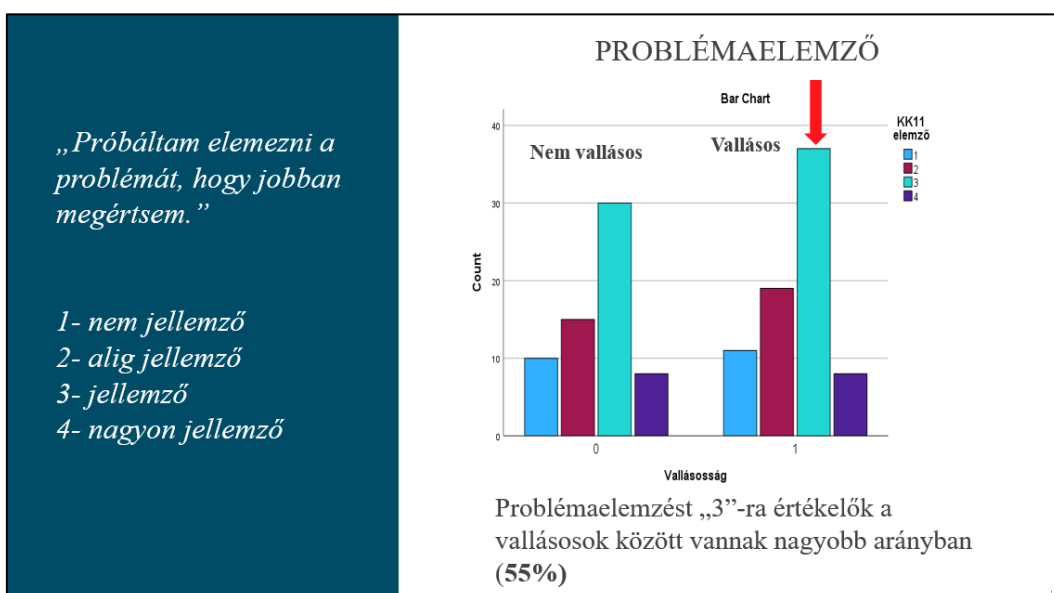
3. számú ábra: Jellemfejlődés a javítóintézetben nevelt fiataloknál

Saját szerkesztés

Szintén tendenciaszerű összefüggés figyelhető meg a problémaelemző képesség területén. Az empirikus eredmények arra mutattak rá, hogy a vallásos csoportban a felidézett konfliktust követően annak elemzése 3-asként (azaz jellemző vonásként) inkább fordul elő a vallásos csoportban. A magukat vallásosnak nevező neveltek 55%-a írta le ugyanis a konfliktust követő heteket úgy, hogy azokat jellemzően az elemzés jelensége kísérte.

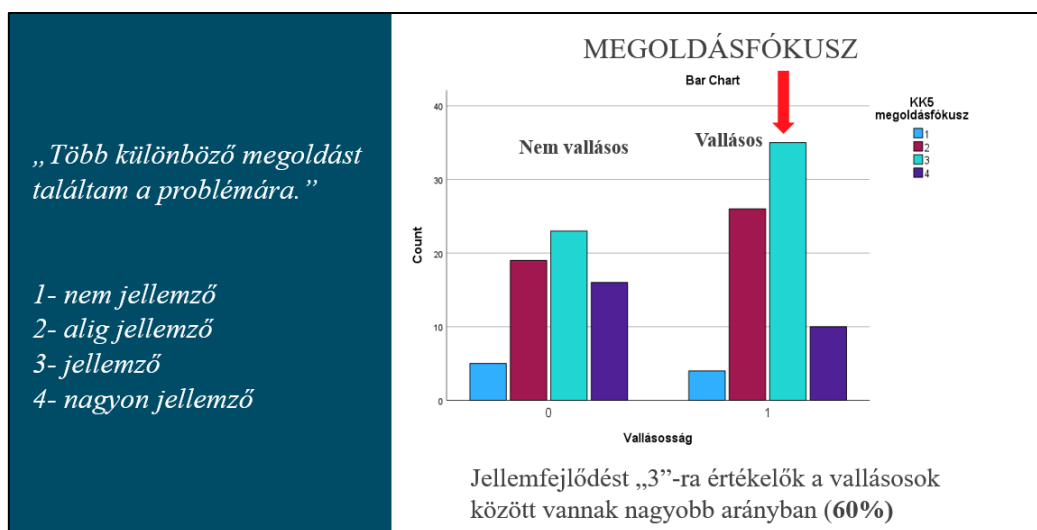
4. számú ábra: Problémaelemzés a javítóintézetben nevelt fiataloknál

Saját szerkesztés

Végül a megoldásfókusz *item* mutatott a vallásos csoportban figyelemreméltó eredményeket, e szerint a vallásos csoportban a megoldásközpontú szemlélet 3-asként (azaz jellemző vonásként) jellemző. A magukat vallásosnak nevező neveltek 60%-a ítélte akként a konfliktust követő heteket, hogy azokat tipikusan a megoldásfókuszú szemlélet jellemezte.

5. számú ábra: Megoldásfókusz a javítóintézetben nevelt fiataloknál

Saját szerkesztés

Összegzés

A pozitív pszichológia empirikus kutatásai alapján a vallásosság lehet olyan tulajdonság, amely segíti az értelemkeresést, a célok melletti elköteleződést, a konfliktuskezelést, a megbocsátást, és általában véve segíti a személyiség integrációját, fejlődését. A vallás protektív hatásait a civil lakosság körében a társadalomtudomány jól dokumentálta, a fenti kutatás eredményei azt sugallják, hogy a vallásgyakorlásnak hasonló hatásai figyelhetők meg a javítóintézetben nevelt fiatalok körében is. Kétségtelen, hogy a vallásosság eredményei elsősorban az erényhatások és az egzisztenciális hatások nyomán figyelhető meg, amelyeknek a lenyomata megjelenik a konfliktuskezelésben. Ezért mind a reintegráció elméletét, mind a reintegráció gyakorlatát ajánlott diverzifikálni a vallási programok sokféleségével.

Ennek méltó eszköze lehet a vallásgyakorlás és a hitalapú foglalkozási csoportok különböző módjainak biztosítása, valamint a vallási intézmények büntető-igazságszolgáltatási rendszerbe való (pro)aktív bekapcsolódása. Egyebekben – előzetes feltételezésem szerint – a hazai közvélemény inkább támogatja a vallási alapú végrehajtási reintegrációs kezdeményezéseket, mint a fogvatartotti körülmények fokozatos javítását, ezért az ilyen reintegrációs kezdeményezésekbe való társadalmi bekapcsolódási igény is vélhetően gyümölcsöző állami és civil együttműködésnek a kezdete lehet. A hit növekedésének segítése és az elítéltek bevonása a bv. intézetben belül olyan vallási közösségbe, amely kialakíthatja a pro-szociális magatartást, potenciálisan csökkenti a visszaesés kockázatát is. A vallási alapú programok kidolgozása során természetesen a makacs realitásokkal is foglalkozni kell, mégpedig azokkal a szociális

lemaradásokkal (például a kognitív konfliktuskezelés területén), amelyek fejlesztése segítheti a szabadulás utáni jogkövető életmódot.³³

A fenti kutatás – akárcsak valamennyi vallásgyakorlásra irányuló kutatás – a hasznosíthatóság területén kettős prioritással bír, ugyanis mind a tudományelmélet, mind a gyakorlat szempontjából hordoz előnyöket, az alábbiak szerint.

A vallástudományi kutatás(ok) tudományelméleti hasznosíthatósága

1. Interdiszciplináris kutatások bevonása atipikus környezetbe: amint azt az idézett Pulszky & Tauffer (1867) gondolat is ismertette, a büntetés-végrehajtás és a javítóintézetek területén folytatott kutatások jellemzően interdiszciplinárisak, ezért szükségszerűen több társadalomtudományi terület bevonását teszik szükségessé. Mindebből szükségszerűen következik az eltérő társadalomtudományi területen szakértelemmel bíró kutatók közötti együttműködés, amelynek révén átfogó, komplex megállapítások tehetők, oly módon, hogy a kutatási eredmények több tudományos dimenzióban is értelmezhetők.
2. Hatékonyságvizsgálatok előmozdítása és pszichodiagnosztikai vizsgálatok: a végrehajtási környezetben végzett kutatások segíthetik az egyes reintegrációs programok korrekcióját, amennyiben az szükséges, azok tudományosan igazolt eredmények alapján fejleszthetők, javíthatók. Hasonlóképpen módszertani segítséget nyújthat a fogvatartottak, a javítóintézetben neveltek pszichodiagnosztikai állapotának felméréséhez.
3. Vallási alapú reintegrációs politika diverzifikálása: a vallásgyakorlás tudományos relevanciájának igazolásával variábilissá tehető a vallási alapú reintegráció.

A vallástudományi kutatás(ok) gyakorlati hasznosíthatósága

1. Harmadlagos bűnmegelőzés, prevenció: a vallási alapú programokkal és a vallásgyakorlás különböző módjainak a diverzifikálásával a vallás hozzájárulhat a visszaesési kockázat csökkentéséhez.
2. Tehermentesítés, együttműködési rendszerek: a vallásgyakorlás képes a büntetés-végrehajtási intézeteket, javítóintézeteket rövid- és hosszabb távon egyaránt tehermentesíteni, előbbit a magatartásra való hatással, utóbbit a visszaesés csökkentésével.
3. Motiváció kialakítása, növelése: a vallásgyakorlás talán legnagyobb előnye abban érhető tetten, hogy a fogvatartott, nevelt a belső motivációs rendszere révén válhat jogkövetővé, nem a külső elvárásokhoz való alkalmazkodás érdekében viselkedik helyesen.

Végül fontos kiemelni, hogy a vallásgyakorlással kapcsolatos kutatások eredményei hosszú távon börtönpasztorációs és reintegrációs programok kidolgozásának alapját is képezhetik. Jelen kutatási eredmények azonban a feltárt területen kezdeti lépések, a végrehajtás e szeptének vizsgálata egyértelműen további kutatásokat és új vallási alapú programokkal való kísérletezést igényel. A vallásosság és spiritualitás preventív, illetve gyógyító, reintegráló hatásának

³³ Cullen, 2010.

pontosabb feltárása érdekében azonban további kutatások szükségesek. Ezekben szerepet kell kapnia a vallásosság, illetve spiritualitás árnyaltabb mérésének, valamint a vallásosság ezen formáinak a mentális jólléttel való kapcsolata vizsgálatának. Kísérletet kell tehát tennünk a vallási alapú reintegráció tudományos horizontba állítására. A vallásgyakorlás joga és az ahhoz kapcsolódó hitalapú reintegrációs elképzelések a 20. század végével jelentek meg ismét hazánkban, és jó reménység szerint velünk is maradnak.

Felhasznált irodalom

- Albrecht, S. L., Chadwick, B. A. & Alcorn, D. S. (1977): Religiosity and Deviance: Application of an Attitude-Behavior Contingent Consistency Model. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 16(3), 263–274. DOI: <https://doi.org/10.2307/1385697>
- Burkett, S. & White, M. (1974): Hellfire and Delinquency: Another Look. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13(4), 455–462. DOI: <https://doi.org/10.2307/1384608>
- Cullen, F. T. (2010): Toward a criminology of religion: comment on Johnson and Jang. In Rosenfeld, R., Quinet, K. & Garcia, C. (Eds.), *Contemporary Issues in Criminological Theory and Research The Role of Social Institutions* 151–161. Wadsworth.
- Duwe, G. & Johnson, B. R. (2016): The Effects of Prison Visits From Community Volunteers on Offender Recidivism. *The Prison Journal*, 96(2), 279–303. <https://doi.org/10.1177/0032885515618468>
- Evans, T. D., Cullen, F. T., Velmer, S. B. Jr., Dunaway, R.G., Payne, G. L. & Kethineni, S. R. (1996): Religion, Social Bonds, and Delinquency. *Deviant Behavior*, 17(1), 43–70. DOI: <https://doi.org/10.1080/01639625.1996.9968014>
- Hallett, M., Hays, J., Byron, B. R., Duwe, G. & Joon, J. S. (2019): U.S. Prison Seminaries: Structural Charity, Religious Establishment, and Neoliberal Corrections. *The Prison Journal*, 99(2), 150–171. DOI: <https://doi.org/10.1177/0032885519825490>
- Higgins, P. & Albrecht, G. (1977): Hellfire and Delinquency Revisited. *Social Forces*, 55(4), 952–958. DOI: <https://doi.org/10.2307/2577564>
- Hirschi, T. & Stark, R. (1969): Hellfire and Delinquency. *Social Problems*, 17(2), 202–213. DOI: <https://doi.org/10.1525/sp.1969.17.2.03a00050>
- Horváth-Szabó K. (2007): *Vallás és emberi magatartás*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Jang, S. J. & Johnson, B. R. (2020): *Connecting In-Prison Programs to Prisoner Reentry and Aftercare. A Case Study of Restoration Outreach of Dallas Ministries*. Baylor University
- Johnson, B. R., Larso, D. B., Joon, J. S. & Spencer, D. L. (2000): The ‘Invisible Institution’ and Black Youth Crime: The Church as an Agency of Local Social Control. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(4), 479–498. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1005114610839>
- Johnson, B. R. & Schroeder, C. S. (2014): Religion, Crime and Criminal Justice. In: N. A., *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice* (online edn) 1–14. Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935383.013.005>
- Lőrincz J. (2009): *Büntetőpolitika és börtönügy*. Rejtjel Kiadó

- Makridis, C., Byron, J. R. & Koenig, H. G. (2020): Does Religious Affiliation Protect People's Well-Being? Evidence from the Great Recession After Correcting for Selection Effects. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 60(7), 1–34. DOI: <https://doi.org/10.1111/jssr.12700>
- Martos, T. & Kézdy, A. (2007): A vallásosság szerepe a személyes célok rendszerében. In: Horváth-Szabó K. (szerk.): *Vallásosság és személyiség*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 134–156.
- N. Kollár K. & Szabó É. (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó
- Park, C. L. (2005): Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress. *Journal of Social Issues*, 61(4), 707–729. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00428.x>
- Pascal, B. (1978): *Gondolatok*. Gondolat Kiadó
- Pulszky Á. & Tauffer E. (1867): *A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása különös tekintettel Magyarországra*. Emich Gusztáv Kiadványa
- Rózsa S., Purebl Gy., Susánszky É., Kő N., Szádóczky E., Réthelyi J., Danis I., Skrabski Á. & Kopp M. (2008): A megküzdés dimenziói: a Konfliktusmegoldó kérdőív hazai adaptációja. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 9(3), 217–241. DOI: <https://doi.org/10.1556/Mental.9.2008.3.3>
- Stark, R., Kent, L. & Doyle, D. P. (1982): Religion and Delinquency: The Ecology of a 'Lost' Relationship. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 19(1), 4–24. DOI: <https://doi.org/10.1177/002242788201900102>
- Szabó J. (2015): *Speciális prevenció és dezisztencia: Doktori értekezés*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.
- Szentmártoni M. (2003): A felnőttkor vallásossága. In Horváth-Szabó K. (Szerk.), *Valláspszichológia* 74–81. Akadémiai Kiadó. DOI: <https://doi.org/10.1556/mpszle.58.2003.1.5>
- Tihanyi M. (2019): *Bűn – hit – szabadulás. A vallás szerepe a büntetés-végrehajtásban*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem
- Tiringer A. (2013): A lelkészek mentálhigiénéis tevékenysége. In: Kiss E. Cs. & Sz. Makó H. (szerk.): *Mentálhigiéné segítő hivatás. Fejezetek az elmélet és a gyakorlat területeiről*. 171–184. Pro Pannonia Kiadó.

THE ROLE OF FAITH-BASED REINTEGRATION IN TERTIARY CRIME PREVENTION

Since man is a being in search of meaning, religion can be defined as a way of 'sacral search for meaning' related to certain events in life. While sacrality is central to some people's systems of meaning-seeking, it is marginal or not sacral at all in the systems of others. It is clear that religion can be an important guide for the individual, as it can influence one's understanding of the world and make individual challenges and social conflicts understandable and bearable. As faith, in its mature developmental form, underpins the way religious people live their lives, the

sacral search for meaning can also play a crucial role in one's coping processes. However, the extent to which religion is involved in coping with a particular life event depends to a large extent on the extent to which it is part of an individual's orientation system. The protective effect of religion in coping is a thesis already recognised by scientific psychology and therefore has an undisputed place in the scientific professional discourse on reintegration. The aim of this paper is to provide scientific evidence for the place and legitimacy of religion in reintegration.

The research is based on two sub-samples, one religious and one control group. Inclusion in the religious group was based on self-reporting, regardless of whether the subjects of the study had a religious experience in the life period prior to serving their sentence. The data were analysed using SPSS statistical software package.

Juveniles in juvenile detention who self-reported being religious showed a different attitude towards conflict management compared to the control group. This suggests that a framework of cooperation between civil churches, the academic community and decision-makers in custodial institutions could be used to develop a diversified, faith-based reintegration model to increase the effectiveness of efforts to reduce crime.